

Social Work & Education

©SW&E. 2023

УДК 3.304

DOI: 10.25128/2520-6230.23.3.1

Тетяна ЗАХАРІНА,

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
соціальної роботи,

Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
вул. Шевченка 91, Чернігів,
Україна 14000

tanyakolenichenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0357-7457>

Статус статті:*Отримано:* липень 22, 2023*1-шерецензування:* серпень 12, 2023*Прийнято:* вересень 30, 2023

Захаріна, Т. (2023). Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 3. pp. 263-275. DOI: 10.25128/2520-6230.23.3.1

РЕІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВETERANІВ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ В СОЦІУМ

Анотація. У статті розглядаються основні компоненти, що визначають реінтеграційний потенціал ветеранів як чинника їх успішної реінтеграції в соціум. Представлено результати практичного дослідження, що реалізоване у формі анкетування ветеранів, які мають досвід у складі місії АТО/ООС та тих, хто не мав попереднього досвіду бойових дій до повномасштабного вторгнення. Спеціально проведене опитування серед членів сімей ветеранів розглядається як важливий соціальний індикатор проблеми. Результати опитування визначають головні потреби ветеранів, які ускладнюють їх повне повернення до цивільного життя та, відповідно, обмежують їх можливості для успішної реінтеграції та чинники, які впливають на процес реінтеграції ветеранів. Особлива увага приділяється восьми ключовим сферам життєдіяльності, що використовуються як база для аналізу впливу на суспільство та є чинниками, які впливають на процес реінтеграції ветеранів.

Мета статті полягає у вивченні комплексу механізмів соціальної реінтеграції ветеранів для оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів як чинника успішної їх реінтеграції в соціум. Основними завданнями визначено: проаналізувати провідний науковий досвід з проблеми формування та дослідження поняття «соціальна реінтеграція ветеранів» у системі категорій, що використовуються в соціології та соціальній роботі; визначити структуру реінтеграційної діяльності ветеранів, що забезпечує гармонійне існування ветеранів у соціумі; з'ясувати критерії та чинники, що можуть бути взяті для оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів; визначити основні проблеми реінтеграції ветеранів та намітити шляхи їх вирішення. Для досягнення мети та вирішення визначених завдань використано теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження й обробки даних.

У висновках визначено найбільш актуальні потреби ветеранів, низький рівень задоволення яких знижує реінтеграційний потенціал даної категорії громадян, окреслено основні проблеми, що потребують вирішення з метою підвищення потенціалу реінтеграції ветеранів.

Ключові слова: реінтеграція ветеранів; соцієтальність; досвід бойової діяльності; посттравматичний стресовий вплив; реінтеграційний потенціал; потреба; чинники реінтеграції.

ВСТУП

Однією з найбільш важливих психологічних проблем військовослужбовців, звільнених у запас, та членів їхніх сімей є адаптація до нових умов життя. Це зумовлено тим, що соціальний статус, умови та зміст професійної діяльності військовослужбовців, особливості ціннісно-нормативного регулювання їхньої соціальної та професійної поведінки мають значні відмінності від громадянського життя. Проблема реінтеграції ветеранів, які мають реальний досвід бойових дій є ще більш складною та багатогранною.

За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на лютий 2021 року кількість ветеранів, які проходили службу на сході України у складі військового контингенту АТО та ООС, становила 405 500 осіб (із них майже 5% становили жінки – 19 400 осіб) й цей показник має тенденцію до зростання. Загалом із лютого 2020 року до лютого 2022 року кількість ветеранів, які проходили службу на сході країни, зросла на 8% і досягла 439 999 осіб. Станом на лютий 2022 за повідомленням інформаційного агентства УНІАН в Україні налічувалося 770 тис. людей, які мали статус учасника бойових дій. Після повномасштабного російського вторгнення ця цифра збільшиться в рази. В ексклюзивному інтерв'ю інформаційному агентству «Інтерфакс–Україна» міністр у справах ветеранів Ю. Лапуніна висловила прогноз, що на момент закінчення війни кількість ветеранів разом із членами їхніх родин сягне 5 млн осіб.

Актуальність проблеми реінтеграції ветеранів пов'язана з низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників:

- незадоволеністю новим соціальним та службово-професійним статусом;
- гострою необхідністю соціально-психологічного захисту та психологічної реабілітації;
- недостатньою розробленістю теоретичних та практичних проблем психологічної реабілітації ветеранів й відповідно відсутністю необхідного комплексу соціальних, економічних, організаційних та юридичних заходів психологічної реабілітації військовослужбовців, що мають статус ветеранів;
- несприятливим соціально-психологічним кліматом, що оточує ветеранів, включаючи взаємини у найближчому колі спілкування, а потім і в трудовому колективі;
- недостатня кількість науково обґрунтованих та апробованих рекомендацій щодо реабілітації ветеранів у посттравматичних стресових станах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як предмет соціально-психологічного дослідження реінтеграція ветеранів постає як система багатогранних проблем, принципові аспекти яких знаходять свій відбиток у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Теоретичну основу досліджуваної проблеми становлять роботи зарубіжних авторів, які досліджували стресові та посттравматичні стресові явища у ветеранів в'єтнамської та інших воєн, серед яких А. Арнольд, С. Бентлі, К. Бланк, Д. Бредлі, Де. Фаціо, В. Емері, Б. Грін та ін. Дослідженням особливостей психологічної і соціальної адаптації військовослужбовців, що були учасниками бойових дій присвячено також М. Романюк та співавторів (Romaniuk, 2020). Серед робіт вітчизняних вчених

варто відмітити дослідження В. Акіменка, П. Померанцева, Н. Гуменюк, Я. Грицака та ін. присвячені інтеграції та соціалізації учасників бойових дій та жертв збройних конфліктів (Applebaum, Pomerantsev, Gaston, Montague, Gumenyuk, Barbieri, Oliinyk, Lemishka, & Hrytsak, 2020). Розробкою заходів психологічної реінтеграції осіб, що стали військових конфліктів займаються Ю. Павлова, Ю. Давиденко, М. Акритова. Їх дослідження спрямовані на складання практичних програм реінтеграції осіб, що внаслідок ПТСР виявляють ознаки соціальної дезадаптації.

Сучасні уявлення про психологічні та соціальні наслідки посттравматичних стресових впливів на ветеранів та їх тривалого перебування в режимі військової готовності у вітчизняній науці традиційно розглядаються у двох основних напрямках: по-перше, з погляду їх впливу на ефективність подальшої бойової діяльності і, по-друге, з точки зору збереження психічного та соціального здоров'я та реабілітації тих ветеранів, на психіку яких екстремальні ситуації справили руйнівну дію.

Масові прояви різних форм соціально-психологічної дезадаптації ветеранів, як чинників, які впливають на процес їх реінтеграції, поставили питання необхідності оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів, визначення структури цього процесу та критеріїв його ефективності.

Метою статті є дослідити реінтеграційний потенціал ветеранів як чинника успішної їх реінтеграції у соціум.

Визначена мета конкретизується у таких *завдань*:

1. Проаналізувати провідний науковий досвід з проблеми формулювання та дослідження поняття «соціальна реінтеграція ветеранів» у системі категорій, що використовуються в соціології та соціальній роботі.

2. Визначити структуру процесу реінтеграції ветеранів, що забезпечує гармонійне існування ветеранів у соціумі.

3. З'ясувати критерії та чинники, що можуть бути взяті для оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів.

4. Визначити перспективи подальших наукових розвідок у напрямку дослідження процесу реінтеграції ветеранів.

Дослідницька гіпотеза полягає в тому, що ефективність процесу соціальної реінтеграції ветеранів може бути забезпечена лише органічною єдністю всіх його компонентів – організаційно-правового, медичного, психологічного, економічного, цілісність яким надає «соціетальний» підхід до реінтеграції. Саме тому оцінювання реінтеграційного потенціалу ветеранів необхідно здійснювати на основі соціетального аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні соціетальної структури процесу реінтеграції з метою формування критеріїв для оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів.

Практична значимість дослідження полягає у комплексній оцінці реінтеграційного потенціалу ветеранів на основі соціетального аналізу ефективності самого процесу реінтеграції.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення про соціальну детермінованість розвитку особистості та дослідження феномену соціальної реінтеграції окремих категорій громадян та його залежності від соціально-економічних, політичних, культурних та інших умов, а також активної перетворюючої ролі в ньому індивіда.

Емпіричною базою роботи є дані прикладного соціологічного дослідження, проведеного Міжнародною організацією з Міграції (МОМ) спільно із європейським фондом «Прямуємо разом» та Міністерством у справах ветеранів України (Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування, 2022). У звіті даного дослідження представлено результати опитування ветеранів, які перебували в складі військового контингенту АТО/ООС в період 2014–2021 років. Опитування дозволило виявити об'єктивні умови життєдіяльності ветеранів операції об'єднаних сил, умови адаптації до мирного життя після повернення, ступінь задоволеності роботою характером та змістом праці, психосоціальне самопочуття, стосунки з бойовими товаришами, а також з рідними та близькими, визначити основні соціально-демографічні характеристики ветеранів (Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування. Лютий 2022.).

Власне дослідження оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів, як чинника успішної їх реінтеграції в соціум, було проведено з використанням комплексу теоретичних та практичних методів. Теоретичні методи: аналіз провідного наукового досвіду, аналіз та порівняння підходів до формулювання основних понять, систематизація та узагальнення отриманих даних. Практична частина дослідження реалізовувалася шляхом проведення анкетування безпосередньо учасників бойових дій та членів їх сімей з метою визначення основних напрямків реінтеграційної діяльності та проблем у реалізації процесу. Особливу увагу було звернено на аналіз та порівняння результатів анкетування ветеранів, які вже мали досвід ведення бойових дій в умовах АТО/ООС з 2014 по 2022 рр. та військовослужбовців, що стали до лав збройних сил України з початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року. Всього в анкетуванні взяли участь 56 ветеранів (з попереднім досвідом – 23 особи, без досвіду – 33 особи) та 63 члени сімей ветеранів (батьки, дружини/чоловіки, сестри/брати, діти віком від 18 років).

Оцінюючи реінтеграційний потенціал ветеранів, як чинник успішної їх реінтеграції в соціум, для практичного етапу дослідження було проведено анонімне анкетування, участь в якому взяли ветерани та члени їх сімей (анкетування членів сімей ветеранів проводилося окремо, запитання для ветеранів та членів сімей мали однакове змістове наповнення, але різне формулювання; члени сімей мали оцінити актуальність тієї чи іншої потреби для ветерана). Метою анкетування було визначення успішності реінтеграції ветеранів за окремими критеріями та за комплексним соціетальним показником. Для цього респондентам було запропоновано дати відповідь на вісім запитань, кожне з яких відображало один з критеріїв. У відповіді необхідно було відобразити актуальність своєї потреби, обравши один з варіантів відповіді: «дуже

актуально», «актуально», «не завадить», «вже майже не актуально», «зовсім не актуально».

Для оцінки реінтеграційного потенціалу за соціетальним показником виходимо з позиції, що добробут існування людини визначається гармонійністю її існування в усіх аспектах та сферах існування. Тож якщо в одному з аспектів актуальність потреби загострюється, це призводить до зменшення уваги до іншої сфери своєї життєдіяльності. Так, наприклад, маючи значні проблеми зі здоров'ям людина може не дбати про свій психологічний комфорт, втрачати моральні цінності, соціальні зв'язки, професійні навички тощо. Тож для комплексної оцінки реінтеграційного потенціалу ветеранів, як чинника їх успішної реінтеграції в соціум, варто оцінити аспекти життєдіяльності, що мають надлишкову та дифіцитарну потребу й визначити можливість гармонізації усіх сфер. Зазначимо, що дефіцитарність (від латів. deficit) – поняття, що вживається для соціально-психологічної характеристики індивіда як недолік чогось, необхідного для нормального розвитку та функціонування. У разі якщо людина неспроможна задовольнити свої індивідуальні потреби виникають дефіцитарні психологічні стани.

Результати. Поняття «соціальна реінтеграція ветеранів» є досить складним і пов'язане з системою понять, що охоплюють всі явища суспільної життєдіяльності, включаючи всі види культурної, трудової, економічної та іншої діяльності соціальних груп та індивідів, які в будь-якому відношенні виявилися дискримінованими з боку суспільства чи такими, що вважають себе дискримінованими, тобто виключеними з активного соціального процесу. Аналіз провідних наукових досліджень свідчить про багатогранність самого процесу реінтеграції та підходів до тлумачення поняття «соціальна реінтеграція ветеранів», однак в більшості теоретичних досліджень поняття відображає процесуальні характеристики повернення учасників бойових дій до нормального мирного життя серед людей, не травмованих воєнними діями (Akimenko, 2020).

У ході будь-якого збройного зіткнення його учасники отримують неминучі травми, якщо не фізичного характеру, які вимагають медичної реабілітації, то психологічного та морального, що невідворотно відбивається на життєдіяльності ветеранів та членів їх сімей, провокуючи у подальшому додаткові психотравмуючі ефекти (Tolliver, 2020).

Процес соціальної реінтеграції ветеранів повинен мати структуру, що включає такі елементи: медичну, психологічну, політичну, соціально-економічну, правову, професійно-трудова, моральну, соціально-культурну інтеграцію (Shepherd, Sherman, MacLean & Kay, 2021). Запропонована система соціальної реінтеграції розуміється як напрямок соціальної політики, пов'язаний із відновленням духовного, економічного, культурного, психологічного потенціалу, фізичного здоров'я, повернення ветеранів до мирної життєдіяльності, яку перервала війна. Ефективність процесу реінтеграції ветеранів забезпечується шляхом інтеграції всіх видів діяльності на соціетальному рівні, оскільки «соціетальність» відображає глобальність процесу реінтеграції. Цей термін використовується в соціології для позначення відносин і процесів у найскладніших соціальних системах з розвиненим управлінням, соціально-

класовими структурами та інститутами. Соціетальний підхід найчастіше використовується для описання відносин і процесів на рівні суспільства в цілому, з урахуванням усіх аспектів життєдіяльності (Scotland-Coogan, 2019).

При оцінці та систематизації результатів анкетування окремо представлено результати ветеранів, які мають досвід бойових дій в АТО/ООС (вони становлять 41% респондентів) та тих, хто вступив до лав захисників лише після початку повномасштабного вторгнення (59% опитаних ветеранів). Порівняння цих результатів може надати розуміння взаємозв'язку тривалості військової діяльності та соціальної сепарації ветеранів. Аналіз результатів анкетування членів сімей ветеранів є своєрідним соціальним індикатором проблеми.

Детальні дані по результатам анкетування за різними групами респондентів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1: Дослідження актуальності потреб ветеранів у процесі реінтеграції

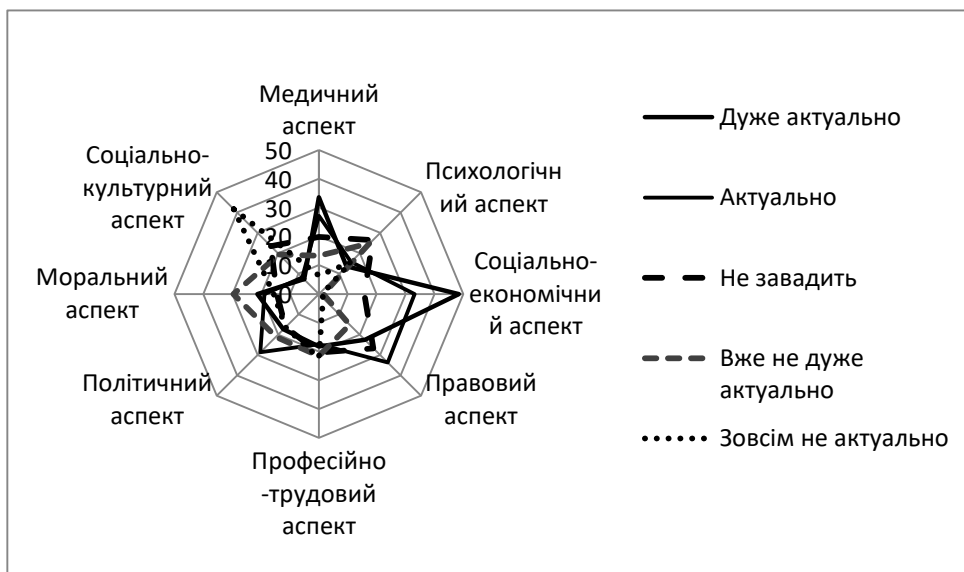
№ з/п	Запитання анкети	Результати анкетування		
		Ветерани з досвідом АТО/ООС	Ветерани без досвіду АТО/ООС	Члени сімей ветеранів
1	2	3	4	5
1	Наскільки актуальним для вас зараз є питання медичної реабілітації для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 33,5%; актуально – 27,1%; не завадить – 19,8%; вже майже не актуально – 13,2%; зовсім не актуально – 6,4%.	дуже актуально – 41,6%; актуально – 31,5%; не завадить – 6,8%; вже майже не актуально – 12,8%; зовсім не актуально – 7,3%;	дуже актуально – 40,3%; актуально – 28,7%; не завадить – 17,5%; вже майже не актуально – 11,3%; зовсім не актуально – 2,2%.
2	Наскільки актуальним для вас зараз є питання психологічної реабілітації та підтримки для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 13,5%; актуально – 15,7%; не завадить – 26,4%; вже майже не актуально – 24,8%; зовсім не актуально – 15,6%.	дуже актуально – 10,3%; актуально – 16,7%; не завадить – 15,7%; вже майже не актуально – 23,4%; зовсім не актуально – 43,9%.	дуже актуально – 18,5%; актуально – 26,7%; не завадить – 36,5%; вже майже не актуально – 17,4%; зовсім не актуально – 0,9%.
3	Наскільки актуальним для вас зараз є питання соціально-економічної підтримки від держави чи недержавних організацій для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 48,5%; актуально – 33,2%; не завадить – 15,7%; вже майже не актуально – 1,5%; зовсім не актуально – 1,1%.	дуже актуально – 45,3%; актуально – 35,4%; не завадить – 17,8%; вже майже не актуально – 1,2%; зовсім не актуально – 0,3%.	дуже актуально – 46,9%; актуально – 33,1%; не завадить – 18,2%; вже майже не актуально – 0,7%; зовсім не актуально – 1,1%.

1	2	3	4	5
4	Наскільки актуальним для вас зараз є питання правової підтримки для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 22,5%; актуально – 33,7%; не завадить – 26,7%; вже майже не актуально – 15,1%; зовсім не актуально – 2%.	дуже актуально – 41,1%; актуально – 33,3%; не завадить – 21,7%; вже майже не актуально – 1,3%; зовсім не актуально – 2,6%.	дуже актуально – 39,6%; актуально – 38,4%; не завадить – 18,7%; вже майже не актуально – 1,1%; зовсім не актуально – 2,2%.
5	Наскільки актуальним для вас зараз є питання професійно-трудової реабілітації чи перекваліфікації для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 18,3%; актуально – 17,5%; не завадить – 20,4%; вже майже не актуально – 21,6%; зовсім не актуально – 22,2%.	дуже актуально – 19,3%; актуально – 24,8%; не завадить – 22,1%; вже майже не актуально – 11,3%; зовсім не актуально – 22,5%.	дуже актуально – 15,4%; актуально – 23,2%; не завадить – 16,2%; вже майже не актуально – 18,9%; зовсім не актуально – 26,3%.
6	Наскільки актуальним для вас зараз є питання політичної реформації держави для відновлення вашої повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 17,4%; актуально – 28,7%; не завадить – 16,4%; вже майже не актуально – 21,1%; зовсім не актуально – 16,4%.	дуже актуально – 19,8%; актуально – 32,2%; не завадить – 18,4%; вже майже не актуально – 5,4%; зовсім не актуально – 21,2%.	дуже актуально – 9,3%; актуально – 16,5%; не завадить – 26,6%; вже майже не актуально – 21,1%; зовсім не актуально – 26,5%.
7	Наскільки актуальним для вас зараз є питання моральної підтримки та реабілітації для відновлення вашої повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 21,3%; актуально – 18,9%; не завадить – 14,5%; вже майже не актуально – 29,6%; зовсім не актуально – 15,7%.	дуже актуально – 24,6%; актуально – 22,6%; не завадить – 16,3%; вже майже не актуально – 27,7%; зовсім не актуально – 8,8%.	дуже актуально – 23,5%; актуально – 25,4%; не завадить – 18,2%; вже майже не актуально – 19,1%; зовсім не актуально – 13,8%.
8	Наскільки актуальним для вас зараз є питання соціально-культурної інтеграції для відновлення повноцінної життєдіяльності?	дуже актуально – 7,3%; актуально – 8,1%; не завадить – 23,5%; вже майже не актуально – 19,4%; зовсім не актуально – 41,7%.	дуже актуально – 8,3%; актуально – 12,4%; не завадить – 26,5%; вже майже не актуально – 23,3%; зовсім не актуально – 29,5%.	дуже актуально – 6,7%; актуально – 14,5%; не завадить – 36,4%; вже майже не актуально – 19,5%; зовсім не актуально – 22,9%.

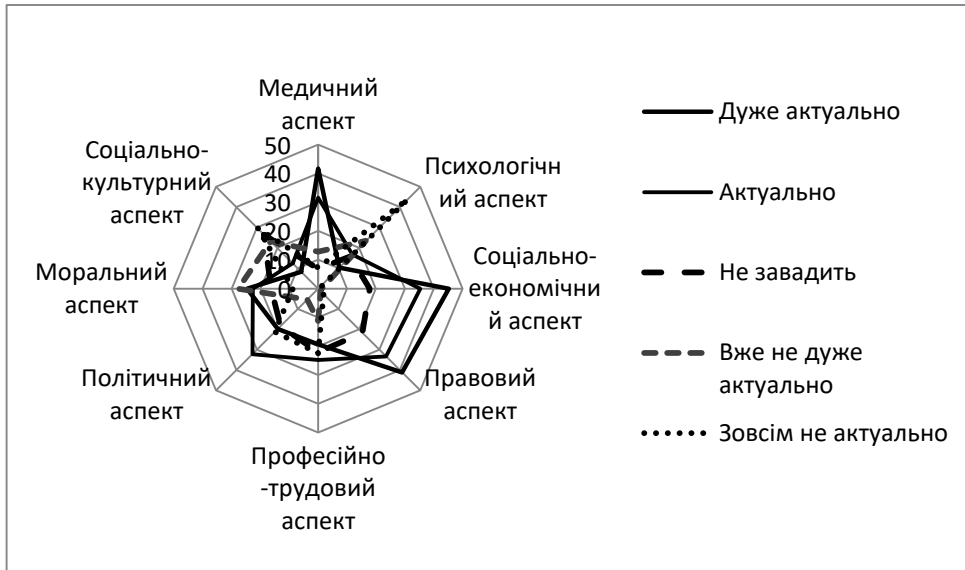
Як видно з таблиці 1 самооцінювання актуальності потреб ветеранами та оцінка членами їх сімей в більшості не має значних розбіжностей, однак можна зазначити, що члени сімей виявляють більше занепокоєння щодо фізичного та психологічного добробуту учасників бойових дій, ніж самі ветерани. Станом на

сьогодні найменш актуальними для ветеранів є потреби політичного, соціокультурного та морального спрямування. Оцінюючи відмінності у відповідях ветеранів із досвідом АТО/ООС та без досвіду варто зупинитися на актуальності потреб правової підтримки, що різниться у майже 20%. Швидше за все така відмінність показників пояснюється тим, що ветерани АТО/ООС вже мають оформлені документи щодо свого статусу та є вже більш обізнаними щодо правових питань.

Соціетальний аналіз потреб доцільно оцінити графічно. На мал. 1 відображено потреби ветеранів з досвідом АТО/ООС, на мал. 2 – ветеранів без попереднього бойового досвіду. Як видно з діаграм спостерігається значне загострення окремих потреб та дифіцитарність за іншими. Так, соціально-економічні потреби переважають над психологічними й взагалі виходять на перший план в обох груп респондентів. Такий дисбаланс негативно впливає на реінтеграцію ветеранів і свідчить про недостатній рівень ефективності роботи окремих служб та організацій у справах ветеранів, як то Міністерства у справах ветеранів України, що визначає напрямки державної політики з питань реінтеграції та соціального захисту, Спілки ветеранів України, Міністерства соціальної політики та ін. Незадоволення ж потреб за провідними сферами життєдіяльності ветеранів призводить до зниження реінтеграційного потенціалу даної категорії громадян.

Мал. 1. Збалансованість потреб ветеранів з досвідом АТО/ООС

Мал. 2. Збалансованість потреб ветеранів без досвіду

Завершуючи службу ветерани стикаються з рядом проблем, пов'язаних з адаптацією до цивільного життя. Порівняльний аналіз результатів анкетування в межах даного дослідження та результатів опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції (МОМ) підтверджується актуальність проблеми удосконалення процесу реінтеграції ветеранів. Так, за результатами опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у місті Києві, а також Київській, Дніпропетровській і Львівській областях у 2019 році, з'ясовано, що третина опитаних ветеранів (32%) відчують себе виключеними із суспільства. Проведене в межах даного дослідження анкетування також визначає соціально-економічний аспект реінтеграції як один з найбільш актуальних як для ветеранів з досвідом АТО/ООС так і для військовослужбовців, що стали до лав збройних сил з початком повномасштабного вторгнення. Опитування 2019 року також показало, що майже половина респондентів (49%) відчували упереджене чи несправедливе ставлення до ветеранів у різних сферах свого життя (Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування. Лютий 2022.).

Результати анкетування МОМ станом на січень 2021 року свідчить, що п'ята частина (22%) ветеранів, які завершили військову службу або службу у правоохоронних органах, повідомили про наявність сильного емоційного стресу, пов'язаного з поверненням до цивільного життя. Про стрес частіше згадували жінки (32%), ніж чоловіки (21%)³⁰. З початком повномасштабної війни ця проблема виявляє тенденцію до загострення, адже 29,2% ветеранів із досвідом АТО/ООС та 27% ветеранів без попереднього бойового досвіду визначили потребу в психологічній реабілітації як актуальну чи дуже актуальну.

В опитуванні МОМ 2021 року кожен п'ятий (20%) респондент зазначив, що зіштовхнувся з проблемами зі здоров'ям, які з'явилися під час служби.

Результати ж анкетування в межах даного дослідження виявляють, що питання медичної реабілітації є дуже актуальним для 33,5% ветеранів з досвідом військових дій в АТО/ООС та 41,6% ветеранів без попереднього військового досвіду. Також проведене анкетування підтверджує актуальність отримання правової допомоги.

Таким чином аналіз результатів дослідження дозволяє констатувати загострення потреб ветеранів у сфері медичної, соціально-економічної та психологічної підтримки. Незадоволення вище зазначених потреб знижує реінтеграційний потенціал даної категорії громадян і, як наслідок, знижує рівень соціетального благополуччя населення країни. Тому соціальна політика держави має бути спрямована на задоволення актуальних потреб ветеранів, з метою підвищення реінтеграційного потенціалу визначеної категорії громадян та швидкого відновлення їх стійкої соціальної позиції. Для цього необхідно узгодити напрямки роботи на державному (розробка та впровадження стратегій для підтримки реінтеграції ветеранів), галузевому (створення можливостей для трудової та суспільно корисної зайнятості ветеранів) та суспільному рівнях (безпосередня підтримка та послуги ветеранам на місцевому рівні, надання консультування щодо психічного здоров'я, організація програми міжособистісної підтримки, сприяння інтеграції в суспільство.

Висновки. Реінтеграційний потенціал ветеранів відіграє важливу роль у процесі їхнього повернення до громадського життя після завершення служби у збройних силах чи інших військових структурах. Цей потенціал оцінюється за можливістю ветеранів успішно і ефективно інтегруватися в цивільне суспільство та ринок праці. Для оцінки реінтеграційного потенціалу даної категорії громадян процес реінтеграції розглянуто за окремими компонентами та з точки зору соціетального підходу й визначено рівень задоволення актуальних потреб ветеранів.

У результаті анкетування ветеранів та членів їх сімей визначено, що найгостріше наразі стоїть проблема організації медичної, психологічної, соціально-економічної та правової допомоги. Підвищення реінтеграційного потенціалу ветеранів, як чинника, який впливає на їх реінтеграцію в соціум, вимагає цільової та комплексної дії з боку уряду, громадських організацій, освітніх і підприємницьких секторів, спрямованих на:

- забезпечення психологічної, медичної та соціальної підтримки ветеранам після завершення служби;
- розробку спеціалізованих програм навчання та перекваліфікації, спрямованих на розвиток нових професійних навичок;
- організацію заходів спільно з громадськими організаціями для сприяння інтеграції ветеранів в суспільство та створення можливостей для їхньої активної участі в громадському житті;
- забезпечення доступу до послуг житлового, медичного та психологічного характеру, а також підтримка сімей ветеранів;
- створення сприятливого правового середовища для реінтеграції ветеранів, включаючи захист їхніх прав на працю, навчання та соціальні послуги;

Важливо розуміти, що підвищення реінтеграційного потенціалу ветеранів

вимагає спільних зусиль багатьох сторін. Це може включати урядові органи, громадські організації, підприємства, освітні установи та саму ветеранську спільноту.

Отримані результати можуть лягти в основу подальших досліджень з метою визначення стану організації реінтеграційної роботи з ветеранами на рівні окремих організацій та установ і на державному рівні в цілому. Проведений теоретичний та анкетування аналіз проблеми розкриває широкий спектр питань, що потребують опрацювання у сфері соціальної політики та соціальної роботи з ветеранами з метою їх успішної реінтеграції в соціум.

ЛІТЕРАТУРА

Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування. Лютий 2022. URL: Veterans ' reintegration in Ukraine_ukr-new.pdf (iom.int) (дата звернення: 18.05.2023)

Akimenko, V. (2018). «Ukraine's Toughest Fight: The Challenge of Military Reform.» Carnegie Endowment for International Peace, February 22, 2018. Accessed November 26, 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/02/22/ukraine-s-toughest-fight-challenge-of-military-reform-pub-75609>. (date of access: 18.05.2023)

Applebaum, A., Pomerantsev, P., Gaston, S., Montague, M., Gumenyuk, N., Barbieri, J., Oliinyk, A., Lemishka, O., & Hrytsak, Y. (2020). From «Memory Wars» to a Common Future: Overcoming Polarisation in Ukraine. LSE–Arena, July 2020. Accessed November 26, 2020. URL: <https://www.lse.ac.uk/iga/assets/documents/ArenaLSE-From-Memory-Wars-to-a-Common-Future-Overcoming-Polarisation-in-Ukraine.pdf> (date of access: 18.05.2023)

Romaniuk, M., Fisher, G., Kidd, C. (2020). Assessing psychological adjustment and cultural reintegration after military service: development and psychometric evaluation of the post-separation Military-Civilian Adjustment and Reintegration Measure (M-CARM). *BMC Psychiatry*, № 20, pp. 245-256. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02936-y>

Scotland-Coogan, D. (2019). Relationships, Socialization and Combat Veterans: The Impact of Receiving and Training a Service Dog. *The Qualitative Report*, 24(8), pp. 1897-1914. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2019.3590>

Shepherd, S., Sherman, D., MacLean, A. & Kay, A. (2021). The challenges of military veterans in their transition to the workplace: a call for integrating basic and applied psychological science. *Association for psychological science*, pp. 590-613.

Tolliver, J. L. (2020). Veteran Reintegration. *Wright State University*, 2020. URL: https://corescholar.libraries.wright.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3473&context=etd_all (date of access: 18.05.2023)

REINTEGRATION POTENTIAL OF VETERANS AS A FACTOR OF SUCCESSFUL REINTEGRATION OF THEM INTO SOCIETY

Tetiana ZAKHARINA, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Chernihiv Polytechnic National University, Shevchenko Street, 91, Chernihiv, Ukraine 14000; tanyakolenichenko@gmail.com

Abstract. *The article examines the main components that determine the reintegration potential of veterans. The results of a practical study implemented in the form of a questionnaire of veterans who have experience in the ATO/OS mission and those who had no previous experience of combat operations before a full-scale invasion are presented. A specially conducted survey among members of veterans' families is seen as an important social indicator of the problem. The results of this survey identify the main needs of veterans that make it difficult for them to fully return to civilian life and, accordingly, limit their opportunities for successful reintegration. Special attention is paid to eight key areas of life activity, which are used as a basis for analyzing the impact on society.*

The purpose of the article is to study the complex of mechanisms of social reintegration of veterans to assess the reintegration potential of a certain category of citizens. The main tasks are defined as follows: to analyze the leading scientific experience on the problem of formulating and researching the concept of "social reintegration of veterans" in the system of categories used in sociology and social work; determine the structure of veterans' reintegration activities, which ensures the harmonious existence of veterans in society; find out the criteria that can be used to assess the reintegration potential of veterans; to determine the main problems of reintegration of veterans and outline ways to solve them. To achieve the goal and solve the identified tasks of the research, theoretical, empirical and statistical methods of research and data processing were used.

The conclusions identify the most urgent needs of veterans, the low level of satisfaction of which reduces the reintegration potential of this category of citizens, outline the main problems that need to be solved in order to increase the reintegration potential of veterans.

The novelty of the research consists in determining the reintegration potential of veterans based on a societal approach to the assessment of the reintegration process.

Key words: *reintegration of veterans; sociability; combat experience; post-traumatic stress; reintegration potential; need; factors of reintegration.*

References

Reintegration of veterans in Ukraine. National survey. February 2022. URL: [Veterans' reintegration in Ukraine_ukr-new.pdf \(iom.int\)](#) (data zvernennja: 18.05.2023) [in Ukrainian].

Akimenko, V. (2018). «Ukraine's Toughest Fight: The Challenge of Military Reform.» Carnegie Endowment for International Peace, February 22, 2018. Accessed November 26, 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/02/22/ukraine-s-toughest-fight-challenge-of-military-reform-pub-75609>. (date of access: 18.05.2023)

Applebaum, A., Pomerantsev, P., Gaston, S., Montague, M., Gumenyuk, N., Barbieri, J., Oliinyk, A., Lemishka, O., & Hrytsak, Y. (2020). From «Memory Wars» to a Common Future: Overcoming Polarisation in Ukraine. LSE–Arena, July 2020. Accessed November 26, 2020. URL: <https://www.lse.ac.uk/iga/assets/documents/ArenaLSE-From-Memory-Wars-to-a-Common-Future-Overcoming-Polarisation-in-Ukraine.pdf> (date of access: 18.05.2023)

Romaniuk, M., Fisher, G., Kidd, C. (2020). Assessing psychological adjustment and cultural reintegration after military service: development and psychometric evaluation of the post-separation Military-Civilian Adjustment and Reintegration Measure (M-CARM). *BMC Psychiatry*, № 20, pp. 245-256. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02936-y>

Scotland-Coogan, D. (2019). Relationships, Socialization and Combat Veterans: The Impact of Receiving and Training a Service Dog. *The Qualitative Report*, 24(8), pp. 1897-1914. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2019.3590>

Shepherd, S., Sherman, D., MacLean, A. & Kay, A. (2021). The challenges of military veterans in their transition to the workplace: a call for integrating basic and applied psychological science. *Association for psychological science*, pp. 590-613.

Tolliver, J. L. (2020). Veteran Reintegration. *Wright State University*, 2020. URL: https://corescholar.libraries.wright.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3473&context=etd_all (date of access: 18.05.2023)

Article history:

Received: July 22, 2023

1st Revision: October 12, 2023

Accepted: September 30, 2023